

РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ
(Београд)

STUDIA PALAEOSLAVICA. III¹ (Старославенски облици БЕЗОУМАИ, БЕСЧИНАИ, БЕСПОСАГАИ)

У овом раду се, прво, разматрају досадашња тумачења старославенских облика БЕЗОУМАИ, БЕСЧИНАИ, БЕСПОСАГАИ; друго, даје се филолошка интерпретација облика са морфолошког и творбеносемантичког аспекта; треће, образлаже се ауторово тумачење облика са компаративноисторијског становишта.

1. ИСТОРИЈА ПИТАЊА

1.1. У чланку *Старословенска adiectiva possessiva на њћ* Радосав Бошковић, разматрајући природу „структуралнога јѣ“ као компоненте сложеног суфикса -ѣѣи придева типа *blizъѣи* у поређењу са „посесивним суфиксом јѣ“ у саставу суфикса -ѣѣ придева типа *bratъѣѣ*, истиче: „Суфикс јѣ почео је 'своју каријеру' с реалним посесивним значењем; а дотерао је у своме обрнутом развитуку — као и неки други словенски суфикси — до најбаналније граматичке, хипостасичке функције. Исп. примере типа *besčinaі* (< bez čina) = *inconditus*, *bezumai* (< bez uma) = *demens* у старословенском и црквенословенском језику, у којима се помоћу њега праве придеви од синтаксичкога израза; додуше, придеви који нису ушли — не знамо зашто — у *Slovník jazyka staroslověnského* Чешке академије наука, и поред тога што их проф. Вајан, с пуним правом и нетачном интерпретацијом, наводи у својој старословенској граматичи (*Manuel du Vieux Slave* 166)“ [Бошковић 1973, 272; исто и у: Бошковић 1978, 368].

Дакле, Бошковић узима у обзир само облике БЕЗОУМАИ и БЕСЧИНАИ и сматра: 1⁰ да су они придеви (али их не карактерише у погледу категорије придевског вида), 2⁰ да су они настали као резултат суфиксалне деривације (а не синтаксичке творбе) помоћу „структуралног“ придев-

¹ Претходни чланци серије објављени су у следећим публикацијама: Р. Маројевић. *Studia palaeoslavica. I (Новгородски запис на оловној плочици)*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1996, LII, 151-159; Р. Маројевић. *Studia palaeoslavica. II (Старославенски неадајѣицирани облик Литоус имена грчке богиње Λητώ)*. — Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик, Београд, 1997, II, 1-2, 457-464.

ског суфикса *-jъ*, који је настао деградацијом („обрнутим развитком“) посесивног суфикса *-jъ*, и 3⁰ да су они настали од предлошко-падежног „синтаксичког израза“ као творбене базе (а не од основе предлошко-падежне везе).

1.2. У свом лапидарном стилу, Бошковић не каже ни каква је ни у чему је нетачна интерпретација његовог претходника. Зато се морамо вратити корак унатраг у историји питања. У Граматици старославенског језика Андре Вајан пише (цитирамо најпре француско издање): „L'élément postposé -и, indice de détermination, constitue une sorte d'article défini. Il ne se joint pas seulement à l'adjectif, mais il peut se rencontrer aussi avec les nombres cardinaux: **десѣтии** «les dix» (§ 103); avec un adjectif indéclinable (§ 85): **свободѣи** «le libre» Supr. 459¹⁶, 469³; et avec diverses locutions: de **без оумѣ** «sans esprit», **бес чина** (**бечиноу**, §§ 41, 58) «sans ordre», **на божѣи** «selon Dieu» (littéralement «à la divine», §§ 128, 253), voc. **Издѣилю безоумѣи** «Israël insensé» Supr. 387⁷, neutre **бесчинаѣ мноѣство** «la multitude désordonnée» Supr. 322²⁵, masc. **набоѣиѣи чловѣкъ** «l'homme selon Dieu» Hés. CXVIII, 51, etc.“ [Vaillant 1948, § 113, 166].

Или, у руском издању: „Постпозитивный элемент -и, признак определенности, представляет собой род определенного артикля. Он присоединяется не только к прилагательным, но иногда и к количественным числительным: **десѣтии** (§ 103), к несклоняемым прилагательным (§ 85): **свободѣи** *Супр.* 459¹⁶, 469³ и к различным устойчивым сочетаниям типа **без оумѣ**, **бес чина** (**бечиноу**; § 41, 58), **на божѣи** (§ 128, 253); зват. п. **Издѣилю безоумѣи** *Супр.* 387⁷, ср. р. **бесчинаѣ мноѣство** *Супр.* 322²⁵, м. р. **набоѣиѣи чловѣкъ** *Исих. CXVIII, 51* и др.“ [Вајан 1952, § 113, 201–202].

Вајан, дакле, сматра: 1⁰ да су **безоумѣи** и **бесчинаѣ** устаљени изрази са одређеним постпозитивним чланом (а не придеви); 2⁰ да компонента *jъ* у њиховом саставу није суфикс него анафорска заменица; 3⁰ да су облици настали синтаксичком творбом (срашћивањем, лексикализацијом устаљеног израза *без* + генитив + одговарајући облик заменице *jъ*), а не суфиксалном деривацијом. Бошковићевим речима, Вајан „с пуним правом“ наводи облике као лексичке јединице, али с „нетачном интерпретацијом“ — сматрајући да је „постпозитивни елементат -и“ „врста одређеног члана“.

Напомена.

На основу грађе којом су Вајан и Бошковић располагали — вокатив јединице мушког рода (**Издѣилю**) **безоумѣи** и акузатив јединице средњег рода **бесчинаѣ** (**мноѣство**) — филолошки се није могло доказати да ли је постпозитивна компонента наведених атрибутивних облика суфикс *-jъ* или облик заменице *и*, *ја*, *је*.

1.3. Видели смо да је Бошковић замерио ауторима Великог старославенског речника (*Slovník jazyka staroslověnského*) Чешке академије наука што нису придеве **БЕЗОУМАИ** и **БЕСЧИНАИ** укључили у речник. С тим у вези морамо учинити и корак унапред у историји питања. Припремајући Мали старославенски речник (*Старославянский словарь*) ауторски колектив Словенског института Академије наука Чешке Републике, овога пута проширен сарадником Института за славистику и балканологију Руске академије наука, у редакцији Р. М. Цејтлин, Р. Вечерке и Е. Благове, прихватио је Бошковићеву сугестију и укључио два поменути придева у речник:

Придев **БЕЗОУМАИ** [СС 1994, 80] наводи се са ознаком *прил.* [= имя прилагательное], без указивања на евентуални облик одређеног вида, са две потврде: *ω издѣаилоу без оумѣи Супр. 387, 7; ω веле оумѣ без оумѣи свѣтъ · и несѣѣштаниа плѣтъ (! вѣ. плѣтъ) Супр. 387, 14.*

На исти начин се наводи придев **БЕЩИНАИ** [СС 1994, 83], са једном потврдом: *сѣбоѣ бесчинаѣ мноѣство разоумѣѣи Супр. 322, 25–26.*

Вајан није запазио у Супрасаљском рукопису (а Бошковић ни у *Slovník-u jazyka staroslověnského*) творбено и семантички аналогни облик, који се у Великом старославенском речнику наводи у мушком роду **БЕСПОСАГѢИ** са ознаком *adj.* [= nomen adjectivum], белешком „*occurret in Supr.*“ и једином потврдом: *тоѣ оумѣ дѣлаѣ твоѣѣ беспосагаѣ матере и дѣвица милоуи мѣ вѣднициѣ ѡтеѣроуѡцов иѣтеѣѣ Supr 391.27 [SJS 1959, 3, 84].* На сличан начин (у складу са нешто друкчијом лексикографском концепцијом) придев је обрађен и у Малом старославенском речнику [СС 1994, 82], са податком да је посведочена само једна потврда лексичке јединице.

Три лексикографским одредницама могу се ставити — три примедбе. Прва: у обема потврдама којима се документује придев **БЕЗОУМАИ** морфема *без* се граfiјски издваја у посебну реч (види т. 2.1, напомена). Друга: у јединој потврди (ак. једн. ср. р. **БЕСЧИНАѢ**) све компоненте се пишу као једна реч са одраженим једначењем по безвучности на морфемском шаву (*zč* → *sč*), али се у заглављу наводи фонетски непосведочена варијанта **БЕЩИНАИ**, са двама фонетским променама које нису одражене у једином посведоченом примеру — једначењем по месту артикулације (*sč* → *šč*) и упрошћавањем сугласничке групе: *štš* → *št*. Трећа: на основу једине потврде (ген. једн. ж. р. **БЕСПОСАГАѢ**) могао би се идентификовати полазни облик **besposagai* кад би придев имао мушки род, али пошто га из семантичких разлога нема, морфолошку специфичност лексичке јединице требало је одразити у заглављу одреднице: **БЕСПОСАГАИ**, -аѣ ж.

2. ФИЛОЛОШКИ АСПЕКТ ПИТАЊА

2.1. Придев **БЕЗОУМАИ** < **bezumajь*, **БЕЗОУМАИ**, **БЕЗОУМАѢ** има јасну морфемску структуру: предлог *bez* + генитив једине *ѡ*-основе

итъ + суфикс -јь. У старославенским текстовима бројним примерима потврђена је именица **ОУМЪ**, чије је друго значење „разум, рассудок“ (наводимо само руске еквиваленте); творбена база придева није, међутим, сама именица него предлошко-падежна веза **БЕЗ ОУМА**, потврђена у споменицима у три значења, од којих је основно „безрассудно, неблагоприятно“ [СС 1994, 738] и карактерисало творбену базу нашег придева.

Посведочена су два облика придева. У примеру **у издаѣилю без-оумѣи** „о безумни Израелу“ потврђен је вокатив јединице мушког рода, који је код придевских речи био једнак номинативу и акузативу јединице: **БЕЗОУМѣи** < *bezumajъ. У примеру **у веле оумѣ безоумѣи съвѣтъ · и несъвѣштаниа плънѣ** „о како је ум безумних помисли и беспомоћности пун“ посведочен је генитив множине мушког рода **БЕЗОУМѣи** < *bezumajъ.

Облик NAV сингулара masculinum-а **БЕЗОУМѣи** не показује да ли се реч мења по именичкој или по заменичкој деклинацији, тј. да ли је компонента -и суфикс или анафорска заменица. Облик G плурала masculinum-а **БЕЗОУМѣи**, међутим, показује да се реч мења по деклинацији основна на *јѡ* (именичка промена).

Напомена.

У Малом старославенском речнику, као што смо видели (т. 1.3.), лексема **БЕЗОУМѣи** се наводи као синтетички облик само у заглављу одреднице. Друга потврда, она у генитиву плурала, на једном месту се рашчлањује на две речи: **БЕЗ ОУМѣи (съвѣтъ)** [СС 1994, 80, s. v. **БЕЗОУМѣи**], на другом — чак на три: **БЕЗ ОУМА и (съвѣтъ)** [СС 1994, 376, s. v. **НЕСЪВѢЩАНІЕ**; упр.: SJS 1971, 21, 408].

2.2. Придев БЕСЧИНАИ < *bezčinaјъ, **БЕСЧИНАИИ**, **БЕСЧИНАИЕ** такође има јасну морфемску структуру: предлог *bez* + генитив јединице *ѡ*-основе *činъ* + суфикс -јь. Именицу **чинъ** наводи Г. А. Хабургајев као једну од старих основа „которые были унаследованы праславянским с тематическим *о“ а које се срећу „в древних славянских текстах“ с наставцима на *й* [Хабургаев 1986, 141]. У Малом старославенском речнику је одражена деклинациона нестабилност именице **ЧИНЪ**, -оу и -а. Именица има више значења, међу њима и „правила, установления, норма“, које је нашем придеву најближе. Посведочен је и устаљени израз **БЕЗ ЧИНОУ** у значењу „неправильно, не по правилам, необычно“: **БЕ ЧИНОУ · нападаѣ на съвѣтаѣштѣѣ ѣго Сунр 565, 19** [СС 1994, 779]. У устаљеном изразу именица **чинъ** има секундарни наставак -оу старих *й*-основа. Примарни наставак -а основа на *ѡ* чува творбена база придева **БЕСЧИНА(и)**.

Посведочен је само један облик придева — акузатив јединице средњег рода: **сѣвѣра бесчинаѣ множество разоумѣѣи** „о необузданом мноштву народа брини се“ [СС 1994, 83], који је једнак номинативу.

Облик NA сингулара neutrum-а **БЕСЧИНАЕ** не показује да ли се реч мења по *īđ*-основама именичке деклинације или по некој варијанти заменичке деклинације, тј. да ли је компонента *-jъ* у њој суфикс (Бошковић) или анафорска заменица у функцији одређеног члана (Вајан). Бошковићево тумачење потврђују генитив плурала (види т. 2.1) и генитив сингулара (види т. 2.3).

2.3. Придев БЕСПОСАГАИ < *bezposagaja (само женски род) има аналогну морфемску структуру: предлог *bez* + генитив једнине *đ*-основе *posagъ* + суфикс *-ja* (за номинатив једнине женског рода). У класичним старославенским текстовима није посведочена именица **ПОСАГЪ**. Посведочени су, међутим, глаголи **ПОСАГАТИ** у значењу „выходить замуж vdávat se“ и **ПОСАГНЪТИ** у значењу „выйти замуж vdát se“ [CC 1994, 482]. Именицу *posagъ* не треба реконструисати (мада би се она на основу посведочених глагола и придева лако могла реконструисати и морфолошки и семантички): она је посведочена у црквенославенском у значењу „nuptiae“ и у староруском у значењу „бракосочетание“. У руским дијалектима има значење „свадьба“ и „приданое“; ово последње значење има у украјинском *pósaġ*, у белоруском *posáġ* и *posága*, у чешком *posah* и у пољском *posag* [исп. Фасмер 1996, III, 338; SJS 1974, 27, 181].

Напомена.

У Великом старославенском речнику наводи се именица **ПОСАГЪ** у значењу „manželství; брак“ са белешком „occurrit in Nom [= S. Methodii Nomocanon e codicibus iuridicus Ust'ugensi (Ust'); lectiones variae e codice Ephraemiano (Jefr)]“ и два потврда. Прва: **ѡт(ъ)рѣкзши сѧ посага и ч(и)стоѣ житиѣ извољши** NomUst' 33а 5. Друга се третира као „locus corruptus“: **не по своѣи имѣ воли оустѣрѣмиши сѧ на посагъ** NomUst' 33а 22 (и уз њу се даје варијанта из Jefr: **оустѣрѣмљшиихъ сѧ кѣ непосаганию**). Исп.: SJS 1974, 27, 181.

Посведочен је само један облик придева — генитив једнине женског рода: **тоѧ оубо дѣлѣма твоѧѧ беспосагаѧ матере и дѣвица · милоуи мѧ** „јер због оне твоје безбрачне мајке и девице, учини ми милост“ [CC 1994, 82], који се облици подударе са номинативом и акузативом множине женског рода. Лексикографи [SJS 1959, 3, 84; CC 1994, 82] као еквиваленте дају руско *незамужняя* и чешко *nevdaná* (у мушком роду!); нама се чини да се придев може семантизовати „која није имала брачни чин (телесне љубави)“. Каснија традиција је унела придеве са негативном семантиком корена типа *непорочная* (Дева Марија), *безгрешно* (зачеће) итд.

Облик G сингулара (хомонимичан облицима NA плурала) *femininum*-а **БЕСПОСАГАѧ** потврђује да се придевска реч мењала по *īā*-основама женског рода (промену по *īđ*-основама мушког и средњег рода имала

је само потенцијално) и да је компонента *-j(b)* у њој суфикс. Другим речима, пример потврђује деривационо тумачење придева *bezumai*, *bes-činai* Радосава Бошковића.

3. ЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТ ПИТАЊА

3.1. Компаративно-историјски аспект наше теме тиче се, најпре, врсте речи којој анализирани облици припадају. Да је Вајаново тумачење тачно, имали бисмо синтагму од три речи у атрибутивној функцији, при чему би прва компонента (генитив са предлогом **БЕЗ**) била неконгруентна, а друга (анафорска заменица) — конгруентна са управном именицом, тј. имали бисмо промену ***БЕЗ ОУМА И (СЪВѢТЪ)**, ***БЕЗ ОУМА НЕГО (СЪВѢТА)**. Кад би Вајаново лингвистичко тумачење било тачно, не би била адекватна његова ортографија, него би у праву били чешки палеослависти-лексикографи, који у Великом старославенском речнику придев **БЕЗОУММИ** наводе као три речи, па такву поделу задржавају и у Малом старославенском речнику у оквиру одреднице **НЕСЪВѢЩІАНИИѢ**. Додуше, пре би се могло рећи да су састављачи Великог речника погрешно разумели компоненту **-и**, испред облика **СЪВѢТЪ**, као везник, а облик **СЪВѢТЪ** као номинатив сингулара, па им је онда стварни везник и постао сувишан, те га стављају у угласту заграду; погрешно тумачење види се из латинског превода (грчки текст је оригинал): **ω ΒΕΛΕ ΟΥΜΑΖ ΒΕΖ ΟΥΜΑ Ι ΣΥΒΕΤΑΖ**. [и] **НЕСЪВѢШТАНИА ПЛѢТЪ** (sic! про **ПЛѢНЪ**) **ΒΟΥΛΗΣ ΑΒΟΥΛΙΑΣ** μερестωμένης et inconsultum consilium Supr 387, 14 [SJS 1971, 21, 408, s. v. **НЕСЪВѢЩІАНИИѢ**].

Анализирани облици, међутим, нису аналитички него синтетички, и мењају се по деklinацији *īδ*-основа (masculinum, neutrum) и *īā*-основа (femininum). Дакле:

Н БЕЗОУММИ СЪВѢТЪ	БЕСЧИНАИ МЪНОЖЬСТВО	БЕСПОСАГАИ МАТИ
Г БЕЗОУМАИ СЪВѢТА	БЕСЧИНАИ МЪНОЖЬСТВА	БЕСПОСАГАИ МАТЕФЕ
Д БЕЗОУМАЮ СЪВѢТОУ	БЕСЧИНАЮ МЪНОЖЬСТВОУ	БЕСПОСАГАИ МАТЕФИ
А БЕЗОУММИ СЪВѢТЪ	БЕСЧИНАИ МЪНОЖЬСТВО	БЕСПОСАГАИ МАТЕФЪ
ИТД.	ИТД.	ИТД.

Придеви типа *bezumajъ* по својим морфолошким карактеристикама били су истоветни са посесивима („посесивним придевима“): имали су именичку промену и нису имали категорију придевског вида. Као што су посесиви означавали сасвим одређени однос, однос припадања, па нису имали потребе за анафорском заменицом *јъ* као морфолошким знаком одређеног члана, тако ни придеви типа *bezumajъ* нису имали потребе за синтагматском везом са заменицом *јъ* јер су означавали сасвим одређени однос, однос (не)поседовања.

По својим семантичким карактеристикама облици типа *bezumajъ* били су истоветни са једним семантичким типом посесива у пра-

словенском језику, који смо ми најпре описали у посебном раду [Маројевић 1981]. Наиме, посесиви типа *bratъñъ*, поред значења припадања (у синтагмама типа *bratъñа жена* 'братова жена'), могли су имати значење поседовања (у синтагмама типа *bratъñа сестра* 'сестра која има брата'). То су придеви типа *безотъñъ* 'који нема оца', *мужъñя* 'која има мужа', *безмужъñя* 'која нема мужа' у староруском и *деветибратъñя* 'која има девет брата' у српском језику. Облици *bezumajъ*, *bezčinajъ*, *bezposagaја* семантички се подударају са облицима *bezotъñъ*, *bezbratъñъ*, *bezmъžъñа*. Разлика је само у томе што су ови последњи могли имати варијанте без компоненте *bez-* (*bratъñъ* 'који има брата', *мъžъñа* 'која има мужа') и што су (опет без компоненте *bez*) могли имати значење припадања (*bratъñъ* 'братов', *мъžъñа* 'мужева').

На основу свега наведеног може се закључити да су облици типа *bezumajъ* по морфолошким и семантичким обележјима припадали посесивима као хибридној именичко-придевској врсти речи [о специфичностима посесива види у: Маројевић 1983, 7–14].

3.2. Компаративно-историјски аспект наше теме тиче се, даље, творбеног форманта помоћу којег су анализирани посесиви (сад можемо рећи посесиви — види т. 3.1) настали. Видели смо да је Р. Бошковић суфикс *-jъ* сматрао структуралним суфиксом којим су се градили придеви од именичких облика (у нашем случају од генитива са предлогом *bez*), и да је, по његовом мишљењу „структурално *-jъ*“ настало деградацијом „посесивнога *-jъ*“. Бошковићево тумачење суфикса *-jъ* као творбеног форманта могло би се унеколико кориговати.

Суфикс *-jъ* < *iō* прасловенски је наследио из праиндоевропског језика као придевски суфикс, са структуралном функцијом (творба придева од именица). Као придевски суфикс (означимо га *-jъ⁰*) чува се само у ретким лексикализованим облицима типа старославенско **ТЪЩЬ** [СС 1994, 712]. На словенском терену он добија две нове функције: 1⁰ функцију секундарне адјективизације партиципа типа старославенско **вѣѣвъши**, **сѣѣши** (облик номинатива једине женског рода узимамо као полазни облик) — означимо је *-jъ¹* и 2⁰ посесивну функцију, функцију форманта за творбу посесива од именичких основа или од именичких падежа — означимо је *-jъ²*. Суфикс *-jъ¹* изгубио је функцију самосталног форманта: он се чува у саставу сложених суфикса за творбу радних партиципа као њихова компонента. Суфикс пак *-jъ²* чува се као жив и продуктиван формант за творбу посесива у старославенском, староруском и у првим фазама развоја других словенских језика.

Иако су посесиви типа *bezumajъ* посведочени само у једном старославенском споменику, Супрасаљском зборнику, који је писала једна рука и који одражава дијалекат крајњег источног дела јужнословенског ареала, они нису творбени неологизми него творбени архаизми. То значи да они не одражавају епоху кад је тобоже посесивни суфикс *-jъ* „у своме обрнутом развоју“ постао суфикс са структуралном функцијом

(кад је „дотерао [...] до најбаналније граматичке, хипостасичке функције“) него, напротив, епоху кад је индоевропски суфикс *-jъ* попримао посесивну функцију од посесивног генитива (и посесивног датива) као своје творбене базе.

3.3. Компаративно-историјски аспект наше теме тиче се, најзад, творбене базе од које су анализирани посесиви настали. А у погледу творбене базе они се не разликују принципијелно од посесива *volujъ* и посесивних заменица *našъ, vašъ*. Посесив *volujъ* творбено се рашчлањује на генитив на *-оу* основа на *й* (касније је дифтонг *оу > и*) *volou-* + суфикс *-jъ*. Посесивне заменице *našъ, vašъ* творбено се рашчлањују на генитиве *nas-, vas-* + суфикс *-jъ* (полугласници генитива *nas-ъ, vas-ъ* нису улазили у творбену базу, у творбеном поступку они су се елиминисали). Посесиви *bezumajъ, bezčinajъ, bezposagaja* творбено се рашчлањују на генитиве (са предлогом) *bez uma-, bez čina-* + суфикс *-jъ* (за мушки род), односно *bez posaga-* + суфикс *-ja* (за женски род).

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић 1973 — Р. Бошковић. *Старословенска adiectiva possessiva на -ънь*. — Наш језик. Београд, 1973. Књ. XIX, стр. 265–272.
- Бошковић 1978 — Р. Бошковић. *Одабрани чланци и расправе*. Титоград, 1978, стр. 363–368.
- Vaillant 1948 — *Manuel du vieux slave*. Par André Vaillant. Tome I: *Grammaire*. Paris, 1948.
- Вайан 1952 — А. Вайан. *Руководство по старославянскому языку*. Перевод с французского В. В. Бородич. Москва, 1952.
- Маројевић 1981 — Р. Маројевић. „Девейбрајинџа сестѳра“ у народној ђесми: О једном ѿворбено-семантичком ѿију словенских ѿосесивних ѿридева. — Јужнословенски филолог. Београд, 1981. Књ. XXXVII, стр. 243–249.
- Маројевић 1983 — Р. Маројевић. *Посесивне категорије у руском језику (у својој историјском развѳјку и данас)*. Београд, 1983.
- SJS 1959 — *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1959. [Tom I. Sešit] 3.
- SJS 1971 — *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1971. [Tom II. Sešit] 21.
- SJS 1974 — *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1974. [Tom III. Sešit] 27.
- СС 1994 — *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Москва, 1994.
- Фасмер 1996 — М. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. В четырех томах. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Изд. 3-е. Санкт-Петербург, 1996. Том III.
- Хабургаев 1986 — Г. А. Хабургаев. *Старославянский язык*. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва, 1986.

Резюме

Радмило Маревич

**STUDIA PALAEOSLAVICA III
(Старославянские формы БЕЗОУМЯИ, БЕСЧИНАИ, БЕСПОСАГАИ)**

В работе рассматриваются старославянские адъективные формы **БЕЗОУМЯИ**, **БЕСЧИНАИ** и (только ж. р.) **БЕСПОСАГАИ** с точки зрения их происхождения, значения и грамматической принадлежности.

Отклоняется толкование А. Вайана, согласно которому постпозитивный элемент **-и** в формах **БЕЗОУМЯИ** и **БЕСЧИНАИ** представляет собой признак определенности. Принимается и документально подтверждается толкование Р. Бошковица, согласно которому **БЕЗОУМЯИ** и **БЕСЧИНАИ** синтетические формы, образованные суффиксом **-ъ** от словосочетаний **БЕЗ ОУМА**, **БЕЗ ЧИНА**. В научный оборот нами вводится и третья форма, **БЕСПОСАГАИ**, засвидетельствованная, как и две предыдущие, только в Супрасльской рукописи.

Поскольку рассматриваемые формы склоняются по типу древних *iċ*-основ (в мужском и среднем) и *iŕ*-основ (в женском роде) и не характеризуются категорией определенности, они по своей грамматической природе ближе к посессивам (именам притяжательным), нежели адъективам (собственно именам прилагательным). В этом отношении указанные формы сопоставимы с посессивами, выражающими значение обладания, типа *безотънь* „не имеющий отца“, *мужьня* „имеющая мужа“, *безмужня* „не имеющая мужа“ в древнерусском и *деветѣбрайньа* „имеющая девять братьев“ в сербском языке.